

וזה שאמר כי לעוף זה ששמו 'חול' יש כח השפלה, כי בעל-חיים בטבע הוא רץ אחר מזונותיו, ולא היה העוף הזה רץ מפני שפלותו אשר בו בסגולה, ולא היה רוצה להטריח האדם אשר הוא תחתיו. ודבר זה לו בסגולה, ולפיכך מברכין אותו ואין מתנגד אליו. ומפני זה יש בו חיות, כי כל אשר נמצא בו מדה זאת, דהיינו שפלות — ראוי לקיום, כמו שאמרו הוי קבל וקיים. וזה מפני שאין לו מתנגד, ואין מיתה והפסד בעולם רק מצד שיש לו מתנגד, יהיה המתנגד מה שהוא, אבל מי שיש לו ההשפלה הוא פשוט ואין לו מתנגד לכך הוא קיים. והבן זה מאד' (חדושי אגדות מהר"ל).

דף קט

'מחכו עלה במערבא, אם כן ליבנו אחד בטורא (אלא — כן גרס הרמ"ה) אמר רבי ירמיה בר אלעזר: נחלקו לג' כיתות, אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודת כוכבים ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה' — כלומר לא נתכוונו לרקיע כלל, שאם כן היה להם לבנות בהר ולא בבקעה, אלא רצו לדור במקום גבוה מפני שלשה דברים: לישב במקום גבוה שאין נוה להכבש; לעשות מלחמה ממקום גבוה; לעבוד עבודת כוכבים — שכן דרך עובדיה לברור להם מקום גבוה (רמ"ה. וע' קסא רחמים).

'נעשו קופים ורוחות ושידים ולילין' — ע' באור הענין בפרטות, בקונטרס שיחת שדים לר"צ הכהן (נדפס בסוף ספר שיחת מלאכי השרת עמ' 86).
עוד בענין בריאת הקופים — ע' בפירוש מלאכת שלמה (כלאים ה,ו); שבט מוסר (מו); ובמה שהעיר בספר מגדים חדשים ברכות נה:

'בבל ובורסיף סימן רע לתורה' — כנראה הכוונה לעיר שהיתה נקראת בבל ולא למדינה כולה ששם דרו רז"ל וודאי היתה מקום תורה (ע' מרגליות הים).

'עד אנה תהותתו על איש תרצחו כלכם בקיר נטוי גדר הדחוייה — מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון ומושיבין אותו אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלין את ממונו' — הכוונה בפשטות שהורגים אותו בערמה בשביל ממון. [כן משמע מהמקרא שהביא — 'תרצחו כולכם... וכ"מ מרש"י וכ"פ מהר"ל]. ואולם מדברי מהרש"א משמע שמפרש שגורמים לו בערמה להפיל את הקיר ואחר כך 'נוטלים את ממונו' — של הקיר. כלומר, לא רצו לגזול להדיא אלא רצו לעגן את העיוותים באיזה 'סעיף' בחוק. וכן להלן מבואר שחקקו חוקים שאינם של צדק, כדי לנצלם לרעה ולחייב ממון במסגרת החוק.

וכן באנשי דור המבול אמרו (ירושלמי ב"מ ד,ב) שחמסו פחות פחות משהו פרוטה — דבר שאינו יוצא בדיונים. כלומר, ביצעו את החמס במסגרת הדין וחיפו את עולתם באצטלא של חוק ומשפט. [לפי זה מבואר נוסח הקללה 'מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שבים — הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו' — שגם זה הנושא ונותן בדברים ואינו עומד בדיבורו, מנצל לרעה את הדין המשפטי ומעוול 'ברשות הדין' עפ"י ממורה נועם].

'דרש ר' יוסי בציפורי, אחתרין ההיא ליליא תלת מאה מחתרתא בציפורי, אתו וקא מצערי ליה...
 מי הוה ידענא דאתו גנבי. כי קא נח נפשיה דרבי יוסי שפרי מרזבי דציפורי דמא' — כתב רש"י
 שנקט זאת בדרך אגב להשמיענו שציפורי היתה מקומו של ר' יוסי. ואמנם כבר ידענו זאת מכמה
 מקומות. ואפשר שבא לומר שהראו מן השמים שלא חטא ר' יוסי במה שדרש הפסוק (מובא במרגליות הים).
 אפשר עוד, מפני שבני המקום ציערוהו בסברם שדבריו הסבו להם נזקים, לכך הראו להם משמים כמה גדלה טובתו על המקום,
 שהגן עליהם מפורעניות והשפיע עליהם ברכה, שהנה בהסתלקותו מהם כבר זב ממרוביהם דם תחת מים. וע' פירוש נוסף
 בספר 'משנת משה'.

'שפעו מרזבי דציפורי דמא' — מכמה מפרשים נראה שהתרחש הדבר במציאות (ערש"י מו"ק כה
 ומהרש"א; שו"ת מהר"ם מרוטנבורג רי"ט). ואולם במאירי ובחדושי הר"ן (שם) מובא לפרש שזו מליצת ההספד,
 לומר שהעמיד רבי יוסי וקיים את מקומו ובלעדיו אין לו קיום.

'ע"ב) דעבר במיא יהיב תמני זוזי' — מפני המים שהעלה עמו בצאתו מן הנהר (רמ"ה). ואפשר עוד
 משום כיבוס בגדיו. או כאילו מתוך דאגה לשלום האזרח, קונסים אותו מפני שמסכן עצמו. זוהי
 תואנתם לחפות על רשעותם, שרצו לקונסו על כך שלא עבר בגשר כדי לשלם (עפ"י מרגליות הים).

'יעקב ביקש רחמים על עצמו, שנאמר בסדרם אל תבא נפשי ובקהלם אל תחד כבדי...' —
 פירוש, שלא יוכלו לקלקל על ידי מעשיהם את השורש המושרש ונטוע בהם לטוב מהאבות (עפ"י ליקוטי
 מאמרים לר"צ הכהן, עמ' 106).

'אשקיתיה חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי' — עשתה לו כן שיישן בשעה שקוראים ולא ידע ולא
 יעבור על השבועה (רמ"ה).

דף קי

'אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן: שחשדוהו מאשת איש' — במסכת מועד קטן (יה): מבואר
 שידעו שלא היה, אלא משום שנאה ומדון בלבד קינאו לנשותיהם.

אך יש להעיר ששם אין מובא אלא המאמר של ר' שמואל בר יצחק שקינאו לנשותיהם, ולא מאמר ר"ש בר נחמני בשם ר'
 יונתן 'שחשדוהו מאשת איש' שפשוטו מורה שבאמת חשדוהו (והציון במסורת הש"ס אינו מדויק), וצ"ע.

ופירש מהרש"א (בספ"ק דב"ק וכאן) שאמרו ליצני הדור, אי אפשר לילוד אשה שיפרוש מן האשה זמן רב
 כל כך. ויש מי שהסביר שראו וטעו כאיצטגניני פרעה, שמושיען של ישראל ילקה במים וסברו שיטבע,
 ועונש זה בא בעוון אשת איש שמיתתו בחנק (ע' דברי סופרים לר"צ הכהן, ב).

וכן בארו באופנים נוספים — ע' פנים יפות (לר"פ הלוי איש הורביץ) קרח; מעין החכמה (לרא"צ מאוסטרהא) סוף בראשית,
 ועוד.

'כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו, שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו' — הגם שעיקר חטאם היה
 כפירה בתורת משה ובדברי הנביא המדבר בשם ה', וכיצד למדו מכאן על כל המחזיק במחלוקת? —

דפים קז – קט

ריח. האם יש חלק לעולם-הבא לדור המבול, לדור הפלגה, לאנשי סדום, למרגלים, לדור המדבר ולעדת קרח?
 דור המבול אין להם חלק לעולם הבא. ונחלקו התנאים [עפ"י דרשת הכתובים] אם נידונים לגיהנם אם לאו – כי כבר קבלו ענשם בעולם הזה.
 דור הפלגה ואנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא.
 דור המדבר ועדת קרח – מחלוקת רבי עקיבא ורבי אליעזר האם יש להם חלק לעוה"ב אם לאו.
 יש מי שכתב שקרח עצמו ודאי בן עולם הבא הוא, ורק עדתו היו רשעים גמורים שאין להם חלק לעוה"ב (עפ"י פרי צדיק קרח).
 מרגלים – לפי גרסת הירושלמי, אינם מנויים במשנה בכלל אלו שאין להם חלק.

דף קי

רי"ט. א. מה עלה באחריתו של קרח ושל בניו?
 ב. עשרת השבטים – האם עתידים לשוב לגבולם? האם יש להם חלק לעוה"ב?
 ג. קטני בני רשעי ישראל – האם יש להם חלק לעוה"ב?
 ד. קטני בני רשעי עכו"ם – האם יש להם חלק לעוה"ב?
 ה. קטן, מאימתי בא לעולם הבא?
 א. לדברי רבי יוחנן, קרח אינו לא מן הבלועים ולא מן השרופים אלא במגפה מת. במתניתא תנא: מן הבלועים ומן השרופים היה, שנשרפה נשמתו וגופו קיים ואח"כ נתגלגל ונבלע.
 בני קרח לא מתו, ככתוב – אלא מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה.
 ב. עשרת השבטים, רבי עקיבא אמר אינם עתידים לחזור רק ירמיה החזיר מקצתם (רש"י). וכן אמר רבי עקיבא שאין להם חלק לעוה"ב. רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום רבי שמעון: אם חוזרים בתשובה – חוזרים. רבי אומר: באים הם לעוה"ב. וכן דעת רבי אליעזר במשנה שזרעם אחריהם חוזרים. [ולפי דורשי רשומות (הנוכחים למעלה) – כולם יש להם].
 ג. לדברי רבן גמליאל, קטני בני רשעי ישראל – אין להם חלק, שאבותם הוכרתו ב'שורש וענף'. ולדברי רבי עקיבא – יש להם.
 ד. קטני בני רשעי עכו"ם, לדברי הכל אין להם חלק לעוה"ב.
 ה. קטן, מאימתי בא לעולם הבא; רבי חייא ורבי שמעון ברבי – אחד אמר משעה שסיפר ואחד אמר משעה שנולד. רבינא אמר: משעה שנזרע (=שנקלט הזרע, ואפילו נפל ממעי אמו. והלכתא כרבינא דבתרא הוא. ע' שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג קלח). רב נחמן בר יצחק אמר: משעה שנימול. תנא משום ר' מאיר: משעה שיאמר 'אמן'.